

## הרב יהודה בצרי

### בדין נשבע ללמוד ועלה בידו יום ת"ב

א. ספק לגבי שבועה על לימוד בת"ב, ב. באיזה מצוה דרבנן השבועה חלה בכדי לבטלה, ג. חילוק בין שב ואל תעשה לקום ועשה, ד. נידון בגדר האיסור לימוד בת"ב, ה. יש לדון שיש לו פטור מצד שבועות שגגות, ו. קושיא על הנ"ל מדברי הרא"ש בתשובה וישוב הדברים, ז. מדוע הרא"ש לא מחשיב שבועה זו כשגגה, ח. החילוק בין שבועה זו לשאר שבועות על מצוה דרבנן, ט. האם יש לדון אותו כפושע ששכח, י. האם מחוייב עדיין ביום שלאחריו, יא. היאך שבועה דרבנן ידחה לאו דלא תסור, יב. החילוק בין שבועה לקיים מצוה לבין לבטל מצוה, יג. כיצד התיר השו"ע ומדוע לא יפר, יד. נראה שהשו"ע מודה שיפר את השבועה, טו. הערה על האמור מדין נדרי אונסין דממון וחילוק ביניהם, טז. בקושיית הרדב"ז על נשבע לבטל מצוה מדרבנן, יז. קושיא מדין תענית בחנוכה ופורים דלא חייל, יח. מה הדין באופן שלא יכול, יט. פתרון על ידי דין תוספת לשיטת כמה אחרונים, כ. אפשר להתיר ע"י הרהור, כא. האם הרהור מצד איסור ת"ב שונה, כב. מסקנת הענין לדינא

א. ספק לגבי שבועה על לימוד בת"ב

שאלה: יש להסתפק במי שנשבע ללמוד פרק מסויים תוך שלושים יום, וטרם הספיק לקיים את חיובו, והגיע יום השלושים ביום תשעה באב, וכך אינו יכול לקיים שבועתו מצד האיסור ללמוד כנפסק בשו"ע (סי' תקנ"ד ס"א), ויש לדון מה יעשה, האם יעבור על שבועתו מחמת האיסור ולא ילמד, או שילמד משום ששבועה חמורה יותר.

ואמנם פשוט הוא ששבועה חמורה יותר שיש בה לאו של לא יחל דברו, ואף להמאירי בשבועות (כ:): שאין בל יחל בשבועה, סו"ס יש איסור לא תשבעו בשמי לשוא וכן איסור לא תשא, וגם להרא"ש שאין זו שבועה אלא נדר סו"ס יש איסור בל יחל, אבל עיקר השאלה היא, האם השבועה חלה גם נגד ביטול מצוה מדרבנן ככה"ג או שאולי היא כלל לא חלה.

ב. באיזה מצוה דרבנן השבועה חלה בכדי לבטלה

תשובה: הנה ראשיתו של נידון זה תלוי האם הדין האמור בשבועות (כו.) שאין נשבעים לבטל את המצוה ולהלך שם (כט.) קרי ליה שבועת שוא, נאמר גם על דין דרבנן או לא, הטור (יו"ד סי' רל"ח) הביא מהרא"ש בתשובה (כלל י"א סי' ג') שהשבועה חלה, וראייתו מנזיר (ג:): שנזיר נאסר גם מיינ מצוה של קידוש והבדלה, ופירש ר"ת שם בתוס' (ד.) דע"כ משמע דשבועה חלה על מצוה מדרבנן שהרי מדאורייתא אין חיוב ביין, ור"ת הוסיף עוד דשבועה חלה אף על עבירה מדרבנן.

ובב"י (שם ד"ה והנשבע) הביא עוד משו"ת הרשב"א (ח"א סי' תרי"ד) שמי שנשבע לאכול גבינה של גויים צריך שאלה לחכם, והוסיף שם להשואל שמה שכתב הרמב"ם (פ"א משבועות ה"ו) שמי שנשבע להתענות בשבת לוקה משום שבועת שוא הוא משום דמסתמא ס"ל דאיסור תענית בשבת הוא מדאורייתא, אבל אם היה מדרבנן השבועה היתה חלה, ויש להוסיף כי כן העלו ג"כ בשו"ת תשב"ץ (ח"ב סי' קס"ג) ובשו"ת מהרלב"ח (סי' ק"ג).

ודין זה נפסק להלכה בשו"ע (יו"ד סי' רל"ט ס"ו) וז"ל "הנשבע על דבר מצוה דרבנן, כגון שלא להדליק נר של חנוכה או שלא לקרוא המגילה, השבועה חלה. וכן אם נשבע לקיים מצוה דרבנן, חייב משום שבועה אם מבטלה. והוא הדין לדבר שהוא מדרש חכמים שאינו מפורש בתורה. במה דברים אמורים, כנשבע שלא לעשות מצוה דרבנן, או לעשות, אבל אם נשבע לעבור על מצות לא תעשה, אפילו היא דרבנן, לא חלה עליו שבועה", עכ"ל.

אלא שצריכים אנו לידע מנין החילוק של השו"ע דבקום ועשה אינו יכול, דהרשב"א והרא"ש בתשובה שניהם נוקטים דאין חילוק, ומשמע מדבריהם דאף בקום ועשה כל שהיא מצוה דרבנן השבועה חלה, וצריך לומר שסמך דבריו על מה שהביא בב"י משם הר"ן בתשובה (סי' ע"ג) לגבי רבית דאף באיסור דרבנן בקום ועשה העמידו דבריהם כשל תורה, וממילא כל קום ועשה מדרבנן הוי כשל תורה.

א"כ לכאורה בנידון דידן כיון שהאיסור ללמוד בת"ב הוא אמנם מדרבנן אבל הוא בקום ועשה צריך להיות שהשבועה לא תחול על כך ושפיר אינו חייב ללמוד ביום זה משום האיסור פקודי ה' ישרים משמחי לב.

#### ג. חילוק בין שב ואל תעשה לקום ועשה

אלא שיש מקום לחלק דאיסור זה אינו חמור כ"כ בכדי להגדירו כל"ת דרבנן, ובפשיטות משמע דאינו חמור עד כדי כך, ואף אם יש כאן קום ועשה נגד דרבנן, אבל א"א לומר שהוא כל"ת דרבנן.

אכן דבר זה תלוי כמה חומרתו של איסור זה, שבתענית (ל). אמרו שבת"ב אסור לקרות בתנ"ך ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיה ותינוקות של בית רבן בטלין משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב, וכן פסק השו"ע (סי' תקנ"ד ס"א), אבל מהלשון לא משמע שנחשב ממש כאיסור ל"ת מדבריהם, א"כ לכאורה צריך להיות שהשבועה תחול על דין זה.

#### ד. נידון בגדר האיסור לימוד בת"ב

ויש בזה עוד הרהורי דברים בעצם האיסור לימוד בת"ב, כי גם אם נקבל ונאמר שיש בזה חומרא גדולה והוא כל"ת מדבריהם, לכאורה יש מקום לומר דאימתי חשיב שעובר על האיסור בקום ועשה כאשר עובר את האיסור בעצמו, ולדוגמא אם נשבע לאכול ממש בת"ב, שכאן לא חל משום שבקום ועשה עובר על האיסור, אבל בלימוד נראה לומר דעצם הלימוד הרי אינו אסור, ותורף האיסור הוא שמחה, שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב, נמצא שהלימוד עצמו רק גורם לכך שיהיה שמח, ושמחה היא סותרת לאבלות ומסיחה את דעתו, ולכאורה בזה יותר שייך לומר שיש פחות חומרא מאשר עובר על דבריהם ממש.

והראני גיסי הר"מ לוי שליט"א בסיס לסברא זו מדברי הפתחי תשובה (יו"ד סי' שצ"ה סק"ב) שהביא שם משו"ת גבעת שאול (סי' ע') באבל שחל יום שביעי שלו בשבת האם מותר לו ללבוש חלוק לבן, וכתב ע"ז שלדברי הט"ז (סי' ת"ב סק"ה) שכתב דרק באבילות שהוא בקום ועשה כגון חליצת מנעלים וכפיית המטה צריך להמתין עד עמידת המנחמים אבל בשב ואל תעשה כגון גיהוץ ותספורת סגי בנץ חמה, ממילא לגבי חלוק לבן שנחשב שב ואל תעשה סגי בנץ חמה, ולכאורה קשה מדוע מגדיר את הלבישה כשב וא"ת והלא הוא קום ועשה, והתשובה שע"י עשייתו רק מבטל את ענין האבילות ודבר כזה נחשב לשב וא"ת, וממילא גם בדידן, איסור אכילה בת"ב נחשב קום ועשה ושבועה לא תחול עליו, אבל איסור לימוד לא נחשב קום ועשה משום שעצם הלימוד הוא לא איסור אלא שמחמתו מסיח דעת או שיש לו שמחה, וממילא זה מוגדר גם כשב ואל תעשה וצריך שהשבועה תחול עליו.

גם לכאורה יש ללמוד דבר זה דהנה מה שכתב השו"ע (או"ח סי' תקנ"ד ס"ג) שיש מי שאוסר בת"ב ללמוד בהרהור כתב ע"ז הגר"א משום משמחי לב, וטובא יש להעיר דלשיטתו אין צריך לפרש כן, שהרי גם בהרהור מקיים ממש מצות ת"ת ומדוע פירש משום משמחי לב, והתשובה היא דאח"כ לא אסרו את הלימוד מצד עצמו, וכל עניינו הוא משום שמשמח לב ויש כאן הסחה מהאבילות.

עוד יש ליתן סמך לדברים ממה שחידש הר"ן שדבר שלא מפורש בתורה שבועה חלה עליו, ויש להקשות והלא כל מצוות דרבנן לא מפורשים בתורה והיאך לא חייל על ל"ת של דבריהם, ובשלמא לשיטת הרמב"ם שיש לא תסור אתי שפיר, אבל לשאר ראשונים מה ישיבו, ונראה בזה דכל זה אמור לגבי דין תורה, שכאשר ישנו דין מדאורייתא שלא מוזכר נמצא השבועה כביכול לא מנגדת את מה שכתוב בתורה בפירושו, אבל לגבי דין דרבנן כל הגדר שהשבועה לא חלה הוא שונה, דאמנם דינים דרבנן לא מוזכרים בתורה, אבל זה גופא יש כח לרבנן לקבוע דינים על הגברא, וכיון ששבועה חלה על הגברא אין בידו כח להפקיע מעצמו איסור דרבנן מחמת שבועה.

ועכ"פ מדברי הר"ן שמענו שגם בדבר זה יש כמה רמות אימתי לא חל, ויש לומר דכלפי האיסור לאכול בת"ב נחשב ל"ת מדבריהם, אבל לגבי הלימוד הוא אינו אלא מכשיר לכך שמבטל אבלות, וביטול אבלות ע"י שמחה לכאורה יותר נחשב כשהב ואל תעשה ולא קום ועשה, ושוב לכאורה צריך להיות שהשבועה יהיה בידה כח לחול ולא תבטל מחמת החומר של איסור לימוד בת"ב.

האמנם יש להשיב ע"ז דאף אם מצד החומרא הוא כל"ת מדבריהם, סו"ס כיון שגם לגבי שבועות דאורייתא אם נשבע באיסור כולל השבועה חלה אף על איסור תורה, וכמו שנפסק בשו"ע (יו"ד סי' רל"ו ס"ה) וז"ל "שבועה שלא אשב בצל, אסור לישוב בצל סוכה", ממילא גם כאן, כיון שנשבע על שלושים יום והשבועה חלה אזי היא חלה גם לגבי הזמן שאסור לו ללמוד בו, ואמנם לא בכל כולל היא חלה, ולדוגמא כאשר כלל בתוך השבועה נגד שעבוד שמשועבד אי"ז חל, וכמש"כ הרשב"א בתשובה (ח"א סי' א' רל"ב), סו"ס בנידו"ד מיירי במצוה ולא בשעבוד לחבירו, וע' בזה מחנה אפרים (שבועות סי"ח).

ואגב אורחא היה מקום להעיר כל כמה ששבועה חלה בכלל מסתמא ה"ה לנדר, וא"כ כיצד הנודר משופר תוקע בו תקיעה של מצוה כמפורש בר"ה (כח.), נימא מיגו דחל על על שאר הימים יחול על של מצוה ג"כ, אכן באמת זה לק"מ דממ"נ יש לשאול והלא נדרים חלים על דבר מצוה א"כ כיצד תוקע, והתשובה היא דסו"ס כיון דמצוות לאו להנות ניתנו נמצא שלא עבר על הנדר דלא נחשב שנהנה משום שהמצוות לא באו להנאה וממילא אין כאן נדר נגד מצוה, אלא שיש להעיר דא"כ כל נדר לעבור על מצוות נימא הכי אכן לקמן (טז): מפרש לה החילוק בין נדר על הנאה לנדר על ישיבה ע"ש ופשוט.

#### ה. יש לדון שיש לו פטור מצד שבועות שגגות

אולם עדיין יש מקום גדול לחלק בין המקרים, דהכא הו"ל שוגג, ונפרש הדברים. הנה מה שדיבר השו"ע ששבועה חלה על דרבנן בשב"א"ת הוא באופן שדיבר ממש על הדין דרבנן וע"י שבועה גמורה מצליח ליצור על עצמו חיוב גדול יותר שלא יוכל לקיים את המצוה, אבל בנידו"ד שהשבועה לא היתה ממש על זה, אלא שבועה על לימוד תורה, ורק לבסוף נמצא שיצטרך ממילא ללמוד ביום זה, מאן יימר שגם זה יהיה מותר, דכאשר עיקר שבועתו היא לעקור מצוה מרבנן, אמנם בזה גופא עובר איסור שעובר על מצוה מרבנן, אבל סו"ס השבועה חלה, ויש לומר דדמי לדין של נדרי ושבועות שגגות, דכאשר הוא שוגג בדבר אין עליו חיוב, וממילא יש לטעון דכיון שלא ידע שהיום האחרון יוצא בדיוק בת"ב נמצא שלא התכוין להחיל שבועתו לאופן הזה.

ושורש הדברים ע"פ מה ששנינו לקמן (כה): שנדרי שגגות מותרים, ונחלקו שם הראשונים איך לפרש את הדין, להר"ן השגגה אינה כשעבר את האיסור אלא בתנאי ששגג וחשב שלא אכל ככר זה וכדו', אבל הרמב"ם שם (פ"ג משבועות ה"ו) מפרש דכל מי שנדר לאכול ככר מסויים ולבסוף שכח שנדר ואכלה שאינו חייב משום נדרי שגגות, א"כ יש לומר גם כאן, דכיון שבשעת נדרו שגג ולא שם ליבו שמחייב עצמו על לימוד ביום זה, שלא יתחייב על כך, דבסתם שכחה מסתמא יש לחייבו, אבל כאן שנזכר ביום האחרון רק שאינו יכול לקיים אולי השבועה לא חלה ויפטר מללמוד.

ובאמת שהרמ"א (יו"ד סי' רל"ב סי"ב) דן בזה והביא שנחלקו בדבר מי שנשבע לעשות דבר פלוני עד יום פלוני ולא עשה מיד ונאנס האם חשיב אונס או לא, הר"ן סובר דזה חשיב אונס, והאגודה ס"ל דלא חשיב אונס, ולכאורה יש לתלות הנידו"ד במחלוקת זו, וכלפי זה הט"ז (ס"ק י"ט) הקשה על דברי האגודה וכתב דהעיקר להלכה כדברי הנמוק"י בב"ק דכה"ג חשיב אונס, ואכתי הדברים חלוקים דשם מיירי לגבי פרעון ממון, והכא הלא עיקר שבועתו היא על כל הימים שרצה לזרז עצמו, רק שאינו עובר עד היום האחרון, וכאן יותר מסתבר שמה שכבר עד עתה לא למד שכבר נחשב פשיעה טפי ולא יכול להיות מוגדר כאונס ע"ז.

מה גם שהרמ"א שם המשיך ונתן גדר לאונס, ולפי"ז לכאורה הנידו"ד לא נכלל בהגדרת אונס וז"ל "ולא מקרי אונס בשבועה אא"כ היה מגיע לו איזה רעה אם לא היה נשבע, אבל אם לא היה מגיע לו טובה ונשבע כדי שיהא לו טובה מזה, אין מקרי אונס בשבועה", ובפשיטות אמנם כוונתו היא בעיקר לעצם השבועה מדוע נשבע, אבל מזה יש ללמוד דאם נשבע בכדי לזרז עצמו בתורה, ולבסוף נמצא שמהזירו יצא לו רעה שיצטרך ללמוד בת"ב, דא"א להגדיר זאת כאונס, שרק רצה להרויח טובה ואין כאן רעה מולו שמחמתה היה חייב להשבע, וכפי הנראה מדבריו עולה דשבועה זו אין בה את הפטור של אונס, גם משום דכה"ג ששכח להאגודה ל"ח אונס וגם שמניעת ריוח ורצון לזרז עצמו ל"ח שנאנס על השבועה, ולכאורה היא צריכה לחול.

מאידך הנושא הזה קשור הוא לסוגיית אונס ביום אחרון האמור בכתובות (ב:) שאם אמר הרי זה גיטי אם לא באתי מכאן ועד ל' יום ולבסוף נאנס אין לו טענת אונס, אבל מפורש שם הטעם משום שאין אונס בגיטין, וכך העלה להדיא השו"ע (אהע"ז סי' קמ"ד ס"א), הא לאו הכי יש טענת אונס אפילו ביום אחרון, וגם בדין יש לומר שהוא אונס על קיום השבועה מחמת שרבנן עתה אוסרים עליו ללמוד תורה, ולפי"ז צריך להיות דלמרות שכל שבועה על מצוה דרבנן חלה, כאן חשיב ליה כשווגג או אונס ולא צריך לחול על זמן זה.

אלא שאם כנים אנו בזה אזי נמצא שהשבועה צריכה להפקע מדין נדר שבטל מקצתו דלקמן (כה). אכן בזה יותר יש לפקפק משום שהרי בשעה שנשבע היה לו מספיק זמן ללמוד פרק זה, רק שהוא התעצל, ואמנם לא היה מחוייב עד היום האחרון, אבל מכיון שסו"ס היום האחרון נחשב מופקע מלימוד, א"כ אינו בכלל הנדר, אכן להלן נבאר דגם כה"ג יצטרך להתיר וכמו שהעלה הר"ן בתשובה (סי' ל"ח) ע"ש.

#### ו. קושיא על הנ"ל מדברי הרא"ש בתשובה וישוב הדברים

אלא שיש לשדות נרגא על סברא זו מדברי הרא"ש בתשובה (כלל ח' סי' ט"ז) שדן במקרה דומה, במי שנשבע בז' ניסן לתת מעות ולא משכון ולפתע גילה כי ז' בניסן חל בשבת ואינו יכול ליתן מעות, שאעפ"כ לא נפטר מהשבועה כיון דבשעה שנשבע לא ידע כי ז' בניסן יהיה בשבת אין זה כנשבע לבטל את המצוה.

ולכאורה שם מדובר באיסור של מוקצה מצד המעות, ואיסור מוקצה חמור טפי כעין דאורייתא כמו שהעלו בזה התו"י בביצה (ג:), ומדברי הרא"ש עולה כי גם זה לא נחשבים כל"ת מדרבנן בכדי לבטל את השבועה, אלא שיש לדחות דמדוע הרא"ש לא נכנס לדון כמה החומרא של מוקצה וכדו'.

וצריך לומר דאה"נ אם השבועה היתה רק על יום זה נמצאת השבועה נגד דין דרבנן ולא חלה, אבל הלא השבועה היתה על כל הימים, ורק נמצא לבסוף שהשבועה תבטל דין דרבנן של מוקצה, ובזה הלא אפילו כנגד איסור תורה השבועה חלה שהרי הוא באיסור כולל, וכמבואר כל זה במכות (כא:), וכמו שהעלה השו"ע בזה (או"ח סי' תי"ח ס"ד) וז"ל "אם נשבע להתענות כך וכך ימים ואירע בהם ראש חדש, השבועה חלה עליו מטעם איסור כולל".

ובאמת שבעיקר הדבר יש להעיר מכאן על שיטת הנתיחה"מ שלצורך פרעון מספיק יחוד המעות, א"כ לא יצטרך ממש לעבור על איסור מוקצה בשבת אלא ייחד לו מעות, והפשוט בזה דהנתיחה"מ לא מיירי בנשבע אלא דיבר

באופן שרוצה לקיים את עצם חיובו, אבל באמת כאשר נשבע על כך להדיא כמו הנידון שם ברא"ש לא יהני ליה יחוד המעות ופשוט.

#### ז. מדוע הרא"ש לא מחשיב שבועה זו כשוגג

ובאמת יש להקשות אמאי לא מחשיב הרא"ש שבועה זו כשבועת שוגג, שאם היה יודע כי יום זה יעלה בשבת לא היה נשבע כן, ואמנם א"א מחמת כן לבטל את כל השבועה, אבל לכה"פ להסיר ממנו את החיוב לשלם ביום השבת לכאורה השגגה צריכה לפטור.

ובאמת שהרא"ש להדיא שם לא פירש האם בשבת עצמה יצטרך ליתן, כי השאלה שם היתה האם לפוטרו לגמרי מהשבועה שהרי בשבת לא יכול ליתן מעות או לא, והרא"ש פסק דכאשר מוצאים קודם לכן שהיום הזה יצא בשבת שחייב לשלם לו קודם, ובנידו"ד ודאי כמו"כ היינו דנים, אבל השאלה היא באופן שנזכר רק ביום ת"ב, וע"ז הרא"ש לא כתב להדיא מה עושים, האם כאשר רק בשבת גילו שהוא יום ז' בניסן, האם ישלם לו מעות בע"כ באיסור או לא.

ואמנם היה מקום לפלפל ולומר דכמו ששבועה בכולל מועילה כנגד דין תורה, כמו שנפסק בשו"ע (יו"ד סי' רל"ו ס"ה) וז"ל "שבועה שלא אשב בצל, אסור לישוב בצל סוכה, והטעם צריך לומר דסו"ס החלות שבועה אינה מנגדת כולה לדין תורה, ומיגו דחייל אהיתרא חייל אאיסורא, וא"כ היה אפשר"ל גם לגבי קושיא זו, דאמנם מצד יום זה יש שגגה, אבל כמו שהשבועה חלה נגד דין תורה, כן היא חלה על השוגג, אכן לא נראה לומר כן, שהרי הפטור של שבועות שוגג הוא מחמת ילפותא של האדם בשבועה, ואין זה שהשבועה לא יכולה לחול מחמת דין חיצוני שע"י מיגו אפשר לפוטרו, אלא עיקר דין השבועה לא נאמר כה"ג, א"כ שוב מדוע לא ביטל את השבועה מחמת שגגה זו.

וביאור הדבר שעיקר מש"כ הרא"ש מבוסס על כך שהכוונה בשבועה היתה שלא יאחר יום זה, וכיון שכן אזי מחוייב הוא לקיים כבר קודם, ומה שלא נתן עד עתה מחייבו אף עתה ואינו יכול לטעון שהוא שוגג, א"כ לכאורה שוב גם בדין יש לומר, דכיון שעד עתה יכל ללמוד ולא היה לו להמתין עד יום ת"ב שלא יפטר מחמת שיש כאן איסור מדרבנן, ומחמת כן אין לו לטעון שיש כאן שגגה משום שהיה לו לקיים קודם לכן.

#### ח. החילוק בין שבועה זו לשאר שבועות על מצוה דרבנן

ואין לומר דאם כן ביטלנו כל תורת שבועה נגד דין דרבנן שיבוא ויטען שאנוס לא לקיים את השבועה מחמת שמבטל דין דרבנן, פשוט שאין בזה מששא שהרי כאשר נשבע מפורש על דין דרבנן ודאי הוא דחייל, אבל כאשר השבועה לא היתה נגד ורק נמצא לבסוף שהיא נגד דין תורה או דרבנן בזה אנו דנים שיהיה שוגג או אנוס, ויטען שהוא אנוס מלקיים שבועתו ואדעתא דהכי לא נשבע, ואכתי צריך לפרש דאם מחמת שיכל לקיים קודם לא ביטל הרא"ש את השבועה, א"כ גם בנידו"ד לא נוכל לבטל את השבועה שהרי יכל לקיים קודם, ואין טענת אנוס כמו שם.

ואולם יד הדוחה נטויה לחלק בין דיני ממונות לדיני איסורים, דדיני ממונות כיון שיש כאן נתבע והוא נשבע ליתן לו אזלינן בתריה ומגיע לו לקבל הממון, וכיון שכן יש לדון את האיחור כטענה עליו ואין לו לבוא בפטור של שגגה, אבל בדין הוא הטוען והוא והנטען, וכל מה שנשבע היה לזרו עצמו לדברי התורה, ואמנם הטיל על עצמו חיוב שבועה כמבואר בראשונים שיש כאן תוקף שבועה ללמוד תורה, אבל סו"ס ודאי האומדנא היא לא לחייב עצמו גם באופן של שגגה או אנוס כזה, על כן נראה שגם הרא"ש יודה דהכא חשיב ליה שוגג ואנוס, משום שאין כאן טוען כנגדו, והוא לא נשבע על דעת כן.

## ט. האם יש לדון אותו כפושע ששכח

ברם יש מקום לדון בספק דידן מצד ששכחה חשיבא פשיעה, והכא הלא זה פשוט מסברא שאם יום קודם ת"ב מצא שלא יוכל להמתין עד תשלום שלושים יום, שודאי יהיה עליו חיוב עתה להשלים מיד את הפרק שנשבע עליו, ולא יוכל לטעון שהשבעה היא על יום המחר וכלפי זה הוא אנוס או שוגג, וכל הטענה שלו היא מצד שנזכר ביום זה ואינו אשם וכמש"כ הרא"ש בתשובה לעיל שחייב לשלם ביום שישי, ולכאורה בזה גופא יש לטעון עליו ששכחתו עד היום האחרון היא גופא פשיעתו, וא"א לומר שמחמת כן יחשב שלא חל אפילו באיסור כולל מחמת הפשיעה.

ואולם יש להוכיח מהשו"ע (או"ח סי' ק"ח ס"ח) דכה"ג לא חשיב פשיעה, וז"ל "מי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל, מפני שסבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו, ובין כך ובין כך עברה לו השעה, וכן מי שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד, ועל ידי כך הפסיד מלהתפלל, וכן מי שהוא שכור ולא התפלל, כולם חשובים אנוסים, ויש להם תשלומין", א"כ יש ללמוד לנידו"ד דאמנם שכח אבל שכחה אינה מוגדרת כפשיעה אלא כאונס, אכן טובא יש לחלק ששם היה זכור שמחוייב ורק דימה לעצמו שיספיק לעשות עסקיו בזמן מסויים ונמשך, אבל כאן שכח מהגדר ולפתע ביום האחרון נזכר, וזה לכאורה כבר יותר קרוב לפשיעה מאשר לאונס.

אלא שכאן צריך לדעת איך לקבוע את הדברים, כי מצד אחד יש לומר דכיון שכן אזי יום ת"ב אינו בכלל השבועה, ומצד שני יטען שאם אכן מראש היה יודע שיום השלושים הוא ת"ב לא היה מפחית יום אלא מוסיף, ונמצא שוב הוא שוגג בזה שקבע לעצמו שלושים יום ולא יותר, ושוב אין זה דומה למש"כ הרא"ש ששם יש טוען ונטען, אבל כאן הכל הוא כפי טענותיו והאומדנא כיצד היה נשבע, ומסתברא בזה שיש לו שפיר לטעון שאינו יכול לקיים את שבועתו מחמת האונס, ואם היה יודע שיפול יום השלושים לא היה נשבע כן.

גם יש מקום גדול לצדד כאן דאין לדונו כאנוס או שוגג, משום שהוא נשבע וקבע שלושים יום וכיוצ"ב ועליו היה מוטל לבדוק את הימים, ואמנם אין זה מצוי שיפול ת"ב כאשר אינו מחשב, אבל סו"ס מכיון שישנו יום בשנה שאסור בלימוד היה צריך לבדוק את מנין הימים כולל בתוכו יום זה, וכיון שכן שוב אין לומר שיש כאן אונס ואדעתא דהכי לא נדר, מה גם שיש להוסיף ולומר דגם אם נאמר שהוא כה"ג, סו"ס אין זה עקירה למפרע של כל הנדר, אלא הוא כפתח, וקיי"ל שכל פתח צריך התרה, א"כ לכאורה יש להזקיקו להתיר את הנדר הזה, וקשה לומר שאין כאן חלות מחמת כן, וכבר הבאנו לעיל מדברי המ"ב (סי' תי"ח סק"ח) שגם כה"ג צריך התרה והוא הדין הכא.

## י. האם מחוייב עדיין ביום שלאחריו

ואמנם לכאורה ודאי צריך להוסיף דגם אם נפטור אותו מהשבועה ביום ת"ב, או באופן ששכח ונזכר רק לאחר מכן אין זה אומר שלמחרת כבר פקעה השבועה ולא יתחייב לקיימה, וגם דבר זה יש ללומדו מדברי הרא"ש שכתב דכוונת השבועה שיפרע עד יום זה, ושם פשוט שיתחייב גם לאחר מכן, והכא נמי יצטרך להשלים הפרק ביום שלאחריו, כמו"כ נראה שהדבר תלוי במחלוקת רש"י והתוס' בתענית (יב). באופן שנדר ונמצא ר"ח האם צריך להשלים ולכאורה תליא בהא.

מיהו יש מקום לדון ולומר דכל השבועה שקבע לעצמו הוא שבפרק זמן יספיק ללמוד כך וכך, וכל כמה שלא הספיק מה יהני ליה שישלים למחר, וחלק מהשבועה הוא גם הזמן שקוצב לעצמו, לדוגמא מי שנשבע שילמד פרק בתוך חודש ושכח מהענין ונזכר לאחר שנה, וכי נאמר שמיד ישלים, והלא עבר על השבועה, ואם אכן שכח ונחשב שוגג גמור לא עבר ולא מיד, ואם אינו אלא קצת שוגג יהיה עליו חיוב קרבן, אבל כאן צריך לידע שוב מה

כוונת השבועה, ובזה יותר מסתבר שיצטרך להשלים, אלא"כ נאמר שנשבע מחמת ענין מסויים בשלושים יום כגון לע"נ אדם וכיון שעבר השלושים כבר עבר זמן, ואמנם גם בזה נראה דמצד עילוי נשמה ודאי אין הזמנים קובעים, וכל הזמנים באים בכדי למנוע שכחה ופשיעה, אבל באם משלים יום למחרת גם זה בכלל הנדר.

כעין זה כתב בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתקל"ח) חידוש גדול יותר שגם לגבי ממונות אם נשבע על זמן מסויים ועבר אין לו תקנה שהרי עבר על שבועת ביטוי, אכן יש לחלק ששם את חסרון הממון של אותו הזמן לעולם לא יוכל להשלים אבל כאן משלים את הענין של הלימוד.

ובגדר הדברים יתכן לחדש ולחלק את השבועה שהחלק הראשון הוא שנשבע ללמוד פרק זה, והחלק השני הוא שנשבע ללומדו בפרק זמן מסויים של ל' יום, וניתן לומר דאף אם החלק השני לא נתקיים כראוי החלק הראשון יתקיים, רק יל"פ בזה מצד נדר שבטל מקצתו.

ובאמת שבכל שבועה צריך לדון בכוונת הנשבע, לדוגמא בשו"ת רב פעלים (ח"א יו"ד סי' מ"ב) נשאל על אשה שנדרה שכאשר בנה יגיע לגיל שבע תלך למצבת עזרא הסופר ותעשה שם כמנהג נדרים ונדבות, ועתה רוצה להקדים ולעשות כן בגיל שש, והוא משיב שם שודאי אין לה רשות לעשות כן, כי עיקר כוונת הנדר היה שכאשר יגיע לתשלום שבע שנים תעשה כן, וכתב דאף אם תעשה עתה לא תפטר מלעשות פעם נוספת בגיל שבע, הרי שכיון ששם עיקר כוונת השבועה היתה על תשלום שבע שנים אינה יכולה להקדים, אבל בסתם חיוב שאין לו הקשר לזמן מסויים ודאי תוכל לשנות מאם אמרה זמן מסויים כאשר אין לו עיקר.

יא. היאך שבועה בדרבנן ידחה לאו דלא תסור

אלא שבעיקר דין זה יש להעיר דאמנם בכל מקום מצוה דרבנן קילא טפי, אבל לכאורה לגבי שבועה מדוע לא נאמר דכיון שבכל מצוה דרבנן יש איסור לא תסור כדאמר' (בברכות יט:), אזי שבועה לא תחול על זה, שמבטל את האיסור של לא תסור, והדבר תלוי האם בכל מצוות דרבנן דנים שיש גם לא תסור או לא, וידועה בזה המחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן בשרשים (שורש א'), דלהרמב"ם בכל דרבנן כלול גם לא תסור ולהרמב"ן לא, א"כ להרמב"ם קשה, כיצד מבטל את לא תסור ע"י השבועה.

ושמחתי למצוא שאכן בשו"ת הר"י מיגש (סי' קמ"ח) מכח זה כך הסיק ששבועה לא חלה לבטל אפילו מצוה מדרבנן וז"ל "מי שנשבע לבטל מצוה מדרבנן הוא בכלל מה שאמרו נשבע לבטל את המצוה לפי שמן התורה מצוה הוא שיקיים מצוה דרבנן כמו שאמרו לענין נר חנוכה היכן צונו רב אויא אמר מלא תסור רב נחמן אמר משאל אביך ויגדך", וכך נקט בפשיטות בבא"ח (ש"ש ראה ה"כ) לבאר החילוק בדרבנן בין שב ואל תעשה לקום ועשה משום לא תסור, ועכ"פ צריך לידע במאי פליגי על הר"י מיגש שאר ראשונים.

ויש להוסיף ולשאול דלכאורה מה שחילק השו"ע בין מצוה דרבנן לל"ת להרמב"ם א"א להולמו, כי כל דרבנן כלול בתוכו ל"ת מדאורייתא, ואף אם נאמר שאין חומרתו ממש כשל תורה, והראיה שספק דרבנן לקולא, וכמו"כ פשוט שבכל עבירה דרבנן לא כלול גם איסור תורה של לא תסור, אבל עכ"פ לגבי הכח לבטל את האיסור ע"י שבועה לכאורה כיצד יכול.

ובפרט כפי שעולה מדברי הנתיחה"מ (סי' רל"ד סק"ג) שכל איסורים דרבנן הם איסור גברא ולא חפצא, א"כ השבועה הלא חלה גם על הגברא, וכיצד יצליח ע"י איסור שבועה להפקיע מעצמו את החיובים שחלים עליו מצד הגברא לקיים מצוות דרבנן.

יב. החילוק בין שבועה לקיים מצוה לבין לבטל מצוה

והנראה בביאור הדבר דהנה באמת עיקר דין זה צריך לפרשו אמאי לא חלה שבועה לבטל את המצוה, ובפרט צריך להבין מהו החילוק בין זה לבין לקיים את המצוה, ועיקר החילוק כבר העלה בחידושי הגר"ז בנזיר (ד). שכאשר נשבע לקיים את המצוה אמנם אין בזה תוקף מספיק, ובהא גופא נחלקו הראשונים האם חל, שלהר"ן חל לגבי כל יחל, ולהרא"ש רק לזרוזי נפשיה, אבל לגבי לבטל את המצוה חשיב שבועת שוא משום שאין אפשרות לדבר נגד דיני התורה, וכל דיבור שהוא נגד דיני התורה אין לו ממשות.

ונראה להביא דוגמא לזה ממה שמצינו לגבי אונאה בב"מ (נא:), שאם אמר ע"מ שאין לך עלי אונאה חייל, אבל אם אומר ע"מ שאין אונאה התנאי בטל כמבואר בראשונים שם, והטעם מכיון שלא יכול לדבר נגד דיני התורה.

ובהגדרה זו עלה בידינו לפרש ענין תמוה שמצאנו בר"ן, שהוא כתב כי מה שלא מפורש בפסוק חייל שבועה כנגדו, וזה תמוה טובא אטו חשיב דין יותר קל מדין מפורש, ולא מצאנו כזאת, ואמנם אפשר לחלק בין שבועה לקיים לשבועה לבטל, ולעולם בלקיים צריך שיהיה מפורש בכדי שלא יוכל, אבל לגבי ביטול אף אם לא מפורש אינו יכול ויל"ע בזה.

או יש לפרש שבכדי להגדיר שדבריו הם דברי שוא ואין בהם ממשות, הוא רק כאשר מדבר על דבר שמפורש בתורה, וכה"ג אין לדבריו שום משקל ותוכן, וממילא כאשר לא מפורש בתורה כבר כח השבועה החמורה נותנת תוקף שחייב לקיים מה שאמר, וכמו"כ אמנם ישנו לאו דלא תסור, אבל מכיון שאין האיסור כאן מפורש, אזי זהו גופא הכח שניתן בשבועה לבטל את החיוב האחר שרובץ עליו, וממילא יעבור על איסור דרבנן, אבל א"א להגדיר ולומר שבדבריו אין ממשות, כי סו"ס נשבע והעמיד דבריו כמצאונתו יתברך, וכמו שמפרש החינוך (מצוה ל'), וממילא הוא דשבועה על מצוה דרבנן יש בה תוקף לבטל את המצוה ולקיים שבועתו.

יג. כיצד התיר השו"ע ומדוע לא יפר

וממקום אחר יש לשאול, נהי שהשבועה חלה לבטל מצוה דרבנן מצד שהוא איסור כולל כדלעיל, ולפי"ז צריך להיות שיהיה חייב ללמוד בת"ב בכדי לקיים שבועתו, אבל לכאורה בכל מצוה דרבנן הכיצד התירו הראשונים והשו"ע לעבור על איסור דרבנן והלא יכול להשאל בקל על השבועה ונמצא שלא יעבור על האיסור, ומדוע התירו לו מחמת כן לבטל את המצוה או האיסור דרבנן, ולא משמע דמירי רק באופן שנדר על דעת רבים וכדו' שאין הפרה, אלא בכל אופן הדין הוא שיכול לעבור מצוה דרבנן מחמת השבועה.

ויש לחזק את השאלה ולומר, דהלא בכל נדר יש מצוה להשאל מהטעם שכל הנודר כאילו בנה במה כדאמרי' לקמן (כב.), א"כ הדברים ק"ו, דאם לגבי כאילו בונה במה שאין כאן ממשות של איסור אפילו מדרבנן הצריכו להפר את הנדר, כ"ש לגבי שבועה שמחמתה מפסיד מצוה מדרבנן שיצריכו להפר את השבועה, ואמנם בשבועה עצמה אין כאילו בונה במה, אלא לשון הרמב"ם (פי"ב משבועות הי"ב) היא טובה גדולה היא לאדם שלא ישבע, אבל עכ"פ סו"ס מדוע לא יפר מחמת שעובר על מצוה מדרבנן.

יד. נראה שהשו"ע מודה שיפר את השבועה

ובאמת שהט"ז (סק"ז) הביא מהרש"ל שנטה קו מפסק השו"ע וז"ל "כתב רש"ל ואין שאר רבותינו מסכימים לזה אלא כופין שישאל על נדרו וכן עיקר עיין לקמן בסימן רמ"ו עכ"ל", ואולם בש"ך להדיא כתב לא כן אלא שחייב להשאל.



עוד הביא הש"ך תשובת מהר"ם חביב וכ"ה בשו"ת המבי"ט (ח"ב סי' נ"א) שאף שהשבועה חלה כופים אותו להשאל על כך, א"כ בנידו"ד למרות שהשבועה חלה, וכאן כ"ש שחלה מחמת שהיא חלה על דברים המותרים שעד יום ת"ב השבועה חלה שהיה חייב ללמוד פרק זה, שודאי יחייבוהו להשאל על נדרו, ולא ילמד תורה בת"ב.

ועדיין יש מקום להעיר דלשון הרא"ש בתשובה (כלל י"א ס"ג) היא "דבר פשוט דשבועה חל על כל מצוה דרבנן, ואסור לעשותה, וכן נמי לעבור עבירה דרבנן, יקיים שבועתו", ומדוע כותב שיקיים ולא כותב שיפר, הרי משמע דאין מחייבים אותו להשאל, ושמה יש לומר או שנשבע ע"ד רבים, או שאכן אין לו פתח לשבועה זו, אבל עכ"פ בלשון השו"ע כן נראה לפרש.

ואמנם מצאנו לגבי תענית שאם נדר לא מפירים בחרטה, משום שאם יפרו נמצא שכל מה שהתענה היה לחינם כדאמרי' בתענית (יב). שתענית ללא קבלה לא נחשב כלום, וכמו שפירש הר"ן לקמן (כא: ד"ה נדרת אדעתא), א"כ גם כאן היה מקום לצדד שאם נבטל נמצא שמה שלמד לא קיים את שבועתו, אכן הדברים חלוקים בתכלית, דדוקא לגבי תענית לולי הקבלה אין בידו כלום, להכי אין פותחין בחרטה בכדי שלא יאבד את מה שכבר התענה, אבל כאן לגבי ת"ת הלא בעצם הלימוד ודאי קיים מצוה ללא הקבלה, ורק מפסיד מעצמו את המצוה שקיבל, וודאי עדיף להפסיד מצוה זו מלעבור על איסור דרבנן ללמוד תורה בת"ב.

ונראה שגם יש לדקדק מלשון השו"ע שנוקט כן דודאי לכתחילה ישאל, שכתב "חלה השבועה", ולא נקט כאן הנהגה למעשה אלא נקט את הדין כצורתו, אבל למעשה ודאי הוא שהאדם עצמו בכדי לא לבטל את המצוה או חיוב מדרבנן צריך להשאל על כך ולא לעבור על האיסור.

ומצאתי לדברים ראייה נפלאה, דהנה כתב השו"ע (או"ח סי' תי"ח ס"ג) וז"ל "יחיד שקבל עליו תענית כך וכך ימים ופגע בו ראש חדש, או שקבל עליו להתענות בראש חודש, אם קבלו בלשון קבלת תענית בעלמא אינו צריך התרה. ואם קבלו עליו בלשון הרי עלי, שהוא לשון נדר, צריך התרת חכם", וראשית למדנו מדבריו שלא נקט שהנדר יחול לבטל את המצוה דרבנן למרות שבכל מקום חייל, אלא נקט את הנוגע למעשה שצריך להפר, וממילא יש לומר גם בדין דבכל איסור דרבנן מצד הדין השבועה חלה, אבל ההנהגה למעשה היא שצריך להפר, ויתירה מזו שמענו משם שכתב המ"ב (סק"ח) וז"ל "ומבואר שם עוד דפותחין לו בהם ואומרים לו אלו שמת על לבך שיפגעו בתוך הזמן הזה אלו הימים לא היית נודר ומתירין לו", ומזה למדנו דגם באופן שטוען שלא היה נודר סו"ס כאשר נדר א"א לומר דיש כאן אונס או שוגג ומתבטל מאליו אלא צריך להפר, וממילא בדין גם אין לומר שהשבועה תבטל אלא שצריך להפר.

#### טו. הערה על האמור מדין נדרי אונסין דממון וחילוק ביניהם

ואולם יש מקום להעיר ע"ז ממה שמצאנו בשו"ת הרא"ש (כלל ח' ס"ד) במי ששידך את בתו ונשבע לתת עמה ה' אלפים זהובים ואחר כך נתקלקלו החובות שהיו חייבין לו, אם אין לו ממה לפרוע לא חובות ולא קרקעות וחפצים חוץ מבית דירתו וכלי תשמישו פטור דאין לך אונס גדול מזה, ולכאורה מה לי אונס ממון מה לי אונס מצד איסור דרבנן, בשניהם ניתן להגדיר ולומר דסו"ס הוא אונס על קיום השבועה, ולא מדובר שם באופן שאין לו כלום, אלא שיש לו רק את בית דירתו וכל תשמישו, ובאמת שכבר במשנה בדין נדרי אונסין מפורש שלא מדובר באונס שלא היה לו מה לעשות שמוכא שם במשנה (כד). אופנים שחלה הוא או בנו, והחילוק בין כל אונסין שבתורה שכאן האונס הוא שאדעתא דהכי לא היה נודר, א"כ מ"ש לגבי נדר על תענית שלא אומרים שלא היה נודר ומדוע הזיקק השו"ע להשאל.

וצריך לחלק עכ"פ דסו"ס מה שיש לו איסור מצד גזירת חז"ל אין זה מוגדר כאונס, והגדרת אונס היא לפי דעתו, וכאן שמצד דעתו היה רוצה ללמוד ואריא הוא דרביע עליה שאסור לו א"א לומר שהוא ממש אונס כמו אונס של ממון, ואמנם לולי שלגבי נדרי תענית השו"ע היה פוסק שצריך להפר היה מקום לומר דלא גרע אונס דין דרבנן מאונס של ממון שלא מצריכים אותו למכור דירתו, אבל כיון שמצינו שהשו"ע לא היקל אלא הזקיק הפרה כמו"כ הכא נצטרך לחייבו הפרה.

טו. בקושיית הרדב"ז על נשבע לבטל מצוה מדרבנן

ואם כנים אנו בזה שגם להשו"ע חייב להשאל, לכאורה יש מקום להשיב על מה שהקשה בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' קצ"ה) שנשאל שם האם שבועה חלה לבטל מצוה מדרבנן, והוא מביא את מש"כ בזה שו"ת הרשב"א אבל נוטה יותר לדעת הריטב"א, ומקשה דאם אכן כל מי שישבע על מצוה מדרבנן נמצא מבטלה, א"כ מי שיתאוה לעבור על איסורין דרבנן ישבע עליהם ונמצא עובר עליהם ברשות ב"ד, ויבואו לזלזל באיסורין דרבנן, ובאמת שכמו"כ הוקשה לו במקום אחר (ח"ב סי' תשל"ד) שכל אחד שירצה לעבור על חרם דרבניו גרשום ישבע על כך ולא נוכל להחמיר עליו חרם דר"ג, וכתב שם דודאי ינודו אותו ויחרימו שלא יעבור, אולם לכאורה יש להשיב על דבריו בתרתי, חדא הלא למש"כ לא יתירו לו לעבור אלא שיכריחו אותו להשאל ולא ירויח ולא מיד.

אכן יותר נראה ליישב קושייתו דלכאורה לדברינו שיכול להשאל מה נעשה אם ישבע על דעת רבים לעבור על איסור דרבנן, ושמא אין לו יכולת להשבע באופן הזה על דעת רבים, משום שענין רבים הוא שצריך הסכמתם להפר, וכאן הלא אינם רוצים את שבועתו נגד רבנן, ויש לומר דל"ש להשבע על דעת רבים נגד רבנן, אבל לולי זה נראה לשיטת השו"ע שלעקור ממש איסור מדרבנן בשב ואל תעשה ודאי אינו יכול וחשיב ל"ת מדבריהם, א"כ אין לחוש לכהאי, וכל מה שהשבועה תופסת היא שעקר מצוה בשב ואל תעשה, וע"ש אין לחוש כ"כ למתאויס ופשוט.

ז. קושיא מדין תענית בחנוכה ופורים דלא חייל

והנה עוד עלינו לדון ממקום אחר, דאמנם כן הוא ששבועה חלה על דרבנן, ואף דרבנן חמירא חייל משום שכאן מדובר באיסור כולל, אבל לכאורה מצאנו מקום אחד שהחמירו אפילו בדרבנן, וז"ל הרמב"ם (פ"ג מגדרים ה"ט) "הנודר שיצום בשבת או ביום טוב חייב לצום, שהנדרים חלים על דברי מצוה כמו שבארנו, וכן הנודר שיצום יום ראשון או יום שלישי כל ימיו ופגע בו יום זה והרי הוא יום טוב או ערב יום הכפורים הרי זה חייב לצום ואין צריך לומר ראש חדש, פגע בו חנוכה ופורים ידחה נדרו מפני הימים האלו הואיל ואיסור הצום בהם מדברי סופרים הרי הן צריכין חזוק וידחה נדרו מפני גזירת חכמים", ומקורו מסוגיית הגמ' בתענית (יב.), ולפי זה צריך לדעת האם האיסור ללמוד בת"ב חשיב ג"כ מדברי סופרים וחמור כמו צום בחנוכה ופורים.

ובאמת שיש לשאול סתירה, דלגבי נר חנוכה אמרי' שנשבע לבטל הדלקת הנר חל, ולכאורה מדוע לא נימא בזה ג"כ את החומרא של דברי סופרים, ואין לחלק דהתם מיירי בקום ועשה שהרי נדר לצום והוא בשב ואל תעשה, ואפ"ה החמירו בדברי סופרים והנדרו מתבטל, ואין לחלק בין נדר לשבועה שהרי שם מיירי לגבי נדר לצום בשבתות שחל למרות שהוא מצוה משום שנדרים חלים על דבר מצוה, וממילא הוא כשבועה על מצוה דחיילא בדרבנן, וקשה והלא הוא מדברי סופרים, וצ"ע.

וצריך ליישב ע"פ מה שפירש שם הב"י (סי' תי"ח) דאין אנו מפרשים שדברי סופרים חמירי היינו שיצום ויעבור על הנדר אלא שחייב לפתוח את הנדר, וכמו שפסק בשו"ע, א"כ אתי שפיר ואין סתירה, דלעולם כמש"כ הדין הוא שצריך להשאל, אבל מעיקר הדין הנדר או השבועה חלים.

ועכ"פ על פי דרכנו שמענו מכאן עוד שאם נדר ונמצא לפתע שהנדר צריך להתפס גם על מצוה מדרבנן לא אומרים שהיה שוגג בזה, אלא חייל וצריך התרה, וממילא בדין לכאורה הדברים מראים שגם השבועה תחול שיהיה אסור לו ללמוד רק שיצטרך התרה.

יח. מה הדין באופן שלא יכול להשאל

ועדיין יש לדון באופן שאינו יכול עתה להשאל שאינו מוצא חכם, ושואל האם בכדי לא לעבור על השבועה ילמד או לא, ובזה יותר נראה כמש"כ לעיל דהוי בגדר של נדרי שגגות, וכה"ג לא נחשב שעובר על האיסור, ונראה לדקדק כן גם מלשון הרמב"ם (פ"ו משבועות ה"ב) שהזכיר את הפרת שבועה, וז"ל "ודבר זה אין לו עיקר כלל בתורה שבכתב, אלא כך למדו ממש רבינו מפי הקבלה שזה הכתוב לא יחל דברו שלא יחלל הוא בעצמו דרך קלות ראש בשאט נפש כענין שנאמר וחללת את שם אלהיך, אבל אם ניחם וחזר בו חכם מתיר לו", הרי שעיקר האיסור הוא לעבור בשאט נפש, וכפי הנראה גם בזה הרמב"ם לשיטתו לגבי נדרי שגגות, וכן שבועות שגגות, שאין בזה איסור משום שלא עובר בשאט נפש.

ובגדר הדברים נראה דהנה ילפי' בחגיגה (י.) לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלים, ולכאורה מדוע שיוכל להפר ומנין לו כח זה, על כרחנו מבואר שעצם ההפרה מגיעה מכוחו שניחם על הדבר או בפתח או בחרטה כל אחד כדאית ליה, ומה שהולך לחכם הוא תנאי בעלמא שההפרה לא תהיה כזלזול בכל מה שנשבע, ואדרבה בשו"ע (יו"ד סי' רכ"ח סנ"א) פסק להדיא דהתרה שנעשתה באונס אינה כלום, הרי שעיקר ההתרה תלויה היא בדעת הנודר וא"א לעשותה בע"כ.

והדברים מתחרזים היטב עם שיטת הרמב"ם לגבי איסור בל יחל, שהר"ן לקמן (טו.) חולק על הרמב"ם שכתב דמי שהדיר את חבריו חבירו לא עובר משום בל יחל, והר"ן כתב דאינו כן וחבירו ודאי עובר, ושורש המחלוקת בזה נראה דלהרמב"ם עיקר האיסור הוא חילול הדיבור, וכל שלא חילל את דיבורו לא עובר, וממילא לגבי נדרי שגגות כל שאכל ולא ידע שעל זה נדר אינו עובר איסור, אבל להר"ן שעיקר האיסור לעבור על חלות הנדר שחל ממילא אף בשוגג חשיב שעובר איסור, ורק כאשר הוא שוגג בתנאי הוא דפטור.

אכן זה ניחא לגבי איסור לימוד בת"ב, אבל לגבי צום יש לשאול מה יעשה, דאמנם כן הדין הוא שדברי סופרים חמירי וחייב להפר את נדרו, אבל לכאורה באם לא הפר מה יעשה, דאם יאכל נמצא עובר איסור תורה של נדר, ואם באמת כל מאי דאמרי' שחביבים דברי סופרים היינו רק לחייבו להפר, לכאורה כל עוד שלא הפר מי יתיר לו לעבור על כך, ועכ"פ לגבי ת"ת נראה כהסברא שכתבנו לעיל שאינו דומה לצום וכדו' מפני שבזה הכל הוא קבלה לזרזי נפשיה, וכמו שעולה מדברי הראשונים, וכתב את הדברים בפירוש הנמוק"י דאם עושה כן לא לזרו עצמו אסור לו לעשות כן ואף השבועה לא חלה, א"כ נראה דכה"ג הוי ממש תלוי בדעתו, וכל שלא ידע שיחול בת"ב, צריך להיות לקולא שלא יתחייב ללמוד בת"ב מחמת כן, אלא יהיה אסור לו ללמוד, אלא שמחמת שכלל בתוך זה דברים המותרים צריך להחמיר ולא לעבור על השבועה, וכדלעיל דכה"ג צריך הפרה.

ויש ליתן ראייה ברורה לזה, דהנה נשאל הרב פעלים (ח"א יו"ד סל"ח) בנער מופלא הסמוך לאיש שהיה צריך רפואה מסוימת ונדר ונשבע שלא יאכל ממנה, ודן שם האם מופלא הסמוך שייך בפרשת הפרה או לא, והעלה להחמיר מאחר שבפוסקים לא פשיט"ל ששייך ביה הפרה, ולכאורה מדוע לא טען שנדרו אין לו ממשות מצד שהדבר הוא סכנה משום שחייב ליקח רפואה זו, על כרחך שגם שבועה כזו צריכה הפרה, ורק כאשר יש טעות ממשית בעצם הנדר או השבועה הרי זה מותר ללא הפרה, וכגון נדרי אונסין דלקמן (כה.).

ואולם אחר שמצאנו בשו"ע להדיא דגם כה"ג שללא היה נודר בודאי סו"ס צריך הפרה ובפרט איסור לימוד דלא חמיר כולי האי, נראה שאם לא הפר שיהיה חייב ללמוד.

גם אין ללמוד ממה שאמרו בגמ' (כה:): שכאשר נדר את אביו כאשר ראה אנשים בכרם ומבטל ואומר שאם היה יודע שאביו שם לא היה נודר אין הנדר מתבטל מאליו אלא כאשר לא היה אומר בכלל את הנוסח הזה אלא אחר, ואילו כאן, הרי לא מוכרח שהיה מבטל שהרי היה לו זמן של שלושים יום, ואינו דומה לשם.

יט. פתרון על ידי דין תוספת לשיטת כמה אחרונים

והנה בדרך פלפול היה אפשר למצוא לו פתרון ללא התרת חכם, דהנה דנו האחרונים האם ליום ת"ב יש דין תוספת או לא, מהטעם דאולי כל הדין תוספת הוא רק כאשר יש קדושה בעצם היום כגון שבת ויו"ט, אבל ת"ב שאין קדושה אלא ניהוגי דינים של אבילות לא שייך תוספת, בשער הציון (סי' תר"ח ס"ק י"ט) נקט שיש, וכ"ה בהעמק שאלה (קס"ז ב'), וצידד ששייך תוספת גם לת"ב, וכ"ה באמרי בינה (תרו"מ סי' ז), ובפרט לשיטת הט"ז (או"ח סי' תרס"ח סק"א) שדין תוספת הוא לקולא ולחומרא, שאם קיבל ע"ע תוספת בשמיני עצרת כבר נפטר משיבת סוכה, הרי שממש דנים שהתאריך זו, וכן יש לשמוע מדברי התוס' בפסחים (צט:): שנקטו שא"א לאכול מצה בתוספת יו"ט רק מחמת ילפותא של בערב תאכלו מצות, משמע דלולי האי דרשא ממש הגיע כבר ט"ו בניסן, א"כ הכא נמי, ויש לחדש לומר שיכול להוסיף עוד ליום עשרה באב ונחשב כאילו ממשיך ממש את יום ת"ב, ויכוין שהמשכה זו היא רק על אכילה ולא על איסור לימוד תורה, וממילא בזמן זה שנחשב כאילו עדיין ת"ב, עדיין לא נגמר הל' יום, ויוכל ללמוד בזמן זה ולהשלים הפרק שנשבע עליו, אכן יש לומר דכל התוספת האמורה איננה לאחר מכן אלא להיפך לקבל עליו את הצום קודם הזמן, כי זאת לא מצאנו שיכול להמשיך את יום ת"ב ואף בשבת להפמ"ג לא שייך במוצ"ש להוסיף, ואמנם לא פוסקים כוותיה אבל לגבי ת"ב כו"ע מודו דלא שייך, וממילא אין לו עצה זו שילמד בזמן של תוספת.

כ. אפשר להתיר ע"י הרהור

עוד לכאורה היה אפשר להתיר לו ללמוד בהרהור, וכמו דעולה מסוגיית הגמ' בעירובין (נד.), מיהו השו"ע (סי' תקנ"ד ס"ג) כתב "יש מי שאוסר ללמוד ע"י הרהור", והטעם פשוט משום שעיקר הטעם הוא משום שמשמח, ועכ"פ נראה מדבריו שלא נקט לאיסור בסכנא חריפא אלא רק יש מי שאוסר, ואמנם כבר כתב הסמ"ע (סי' ט"ז סק"ח) שבמקום שהשו"ע כתב יש מי שאומר אינו משום דלא ס"ל כן אלא משום שלא מצא דין זה בפוסקים, א"כ יש לומר שיש בזה חומרא, אבל סו"ס אכתי נראה דהרהור קיל טפי לגבי השמחה בדין דיעבד, ויתכן דכהאי לא החמירו שיצטרך חלילה לעבור על שבועה, ובכה"ג לא נימא הרהור כדיבור ויוכל ללמוד ע"י הרהור.

אלא שהרבה יש לדון בזה דלכאורה לפי שיטת השו"ע (או"ח סי' מ"ז ס"ד) שלא מצריך ברכת התורה על לימוד בהרהור הרי משמע דלא מקיים בזה מצוה, ורק להגר"א שמחייב יש מצוה אף בהרהור, א"כ לכאורה מה יהני ליה שיהרהר פרק זה, והלא לא יקיים נדרו שהרי נדר ללמוד פרק זה.

כא. האם הרהור מצד איסור ת"ב שונה

מיהו בזה נראה פשוט שכיון שבנדירים ושבועות הלך אחר דעת בני אדם, ובכה"ג שחייב עצמו ללמוד בזמן שאסור ללמוד ממש, ודאי כוונתו דעכ"פ יהרהר, ונראה דלענין חיוב שבועתו ללמוד פרק זה יהני, כי זה פשוט דגם להשו"ע שאין מקיים מצות ת"ת ודאי לא נחשב לו שמתבטל מתורה, וכמו"כ ודאי שיש בזה מעלה גדולה, אלא שסובר דעל הרהור לא תיקנו ברכה, א"כ לענין זה של קיום השבועה שפיר מהני הרהור לקיים שבועתו.

ועכ"פ לכאורה מידי ספק לא יצאנו, ואזי יש לומר כאן סברא שאם לא ילמד נמצא עובר על איסור תורה וספק דאורייתא לחומרא, אבל אם ילמד נמצא ספק דרבנן והוא לקולא, א"כ מחמת כן יש לומר לו שילמד, כי אין בידינו ראייה ברורה האם איסור לימוד כ"כ חמור בכדי להגדיר ולומר שלא חל, וגם אם הוא חמור, הלא אף בדאורייתא בשבועה שכולל דברים המותרים חל, לפיכך הדעת נוטה יותר שילמד מאשר שיעבור על השבועה.

#### כב. מסקנת הענין לדינא

ועלה בידינו שמי שנשבע ונמצא שהשבועה עתה מחייבת אותו ללמוד בת"ב שחייב לילך לחכם ולמצוא פתח להפר את שבועתו, אבל אם לא מצא חכם ילמד, כי יש לו לחוש לאיסור שבועה, וגם אם נאמר שבכה"ג לא כיוון ולא היה נשבע סו"ס כהאי גוונא צריך התרה ולא מופר מאיליו, וא"א לכנותו כאנוס על קיומה של השבועה שהיה לו ליתן דעתו שיצא ביום ת"ב וזה לא נחשב אנוס גמור, מיהו נראה שאף כאשר לומד בכדי לא לעבור על איסור שבועה החמור עדיף שילמד בהרהור להקל את האיסור של לימוד תורה בת"ב.

ובשולי הענין יש לדון אם לאחר שלמד יהיה מותר לו להשאל על שבועתו, כי בכך מתברר שמה שלמד היה באיסור, ואמנם לשיטת הגר"ש שקופ בשערי יושר (שער ב' פ"ט) דס"ל שכל התרת חכם למפרע היינו מכאן ולהבא אי"ז קשה דסו"ס באותו הזמן שלמד היה זה בהיתר, אבל למאן דלא נקיט כהאי לכאורה יהיה אסור לו להשאל.

ומאידך היה מקום בדוקא לסנף לכאן את חידושו של השער המלך (פ"ו משבועות ה"ה) שהביא משם תשובת הרשב"א שמתיר לאדם לעבור על שבועתו משום שלום בית, באופן שידע בודאי שישאל על שבועתו, והוא מפורש דלא כהגר"ש דלדבריו סו"ס באותו הזמן עבר על השבועה וזה לא נעקר לעולם, ועכ"פ לכאורה היה אפשר להתיר לו לא ללמוד ולאחר ת"ב להשאל על כך, אלא שצריך לידע האם חומרת איסור לימוד בת"ב שווה ערך הוא לשלום בית, כי מצד אחד מצינו שלשלום בית הותר מחיקת ש"ש, ואילו לאיסור לימוד לא מצאנו חומרא זו, ולכאורה א"א לסמוך ע"ז ויצטרך ללמוד משום איסור השבועה שרובץ עליו.